

NEVIDNI, NESLIŠNI SLOVENSKI ETNOGRAFSKI MUZEJ

INJA SMERDEL

Že nekaj časa se zdi, kot da Slovenskega etnografskega muzeja preprosto ni v ozvezdju "Vélikega vozà" kulture. Tu in tam se zgodi, da nas omenjajo kar kot etnografski oddelek Narodnega muzeja; ob zadnjem kulturnem škandalu, navidezni dilemi "lipe ali slike", pa nas je pri naštevanju ustanov (... Opera, Narodni in Prirodoslovni muzej, Cankarjev dom...) v "kulturno-umetniškem karéju" Ljubljane pozabil celo pesnik, član predsedstva. Zakaj smo tako nevidni, tako neslišni, smo sicer slutili, a ker smo pač kustosi, tisti troti in čebele v muzejski hierarhiji, ki naj bi bili, kot so nas učili, "strpni in preudarni" pri svojem početju, smo se zatekali v svoje delo. Govorili smo si: "Mislimo, torej smo". In v tej zmoti smo delali; delali in verjeli, da se to vidi, da torej obstajamo, da obstaja Slovenski etnografski muzej.

V zadnjih dneh, ko se nam vse bolj dozdeva, da je delo, ta povzdignjena človeška kategorija, lahko celo odvečno, da ob primerjavi vzbuja občutke nelagodja in da ga je najbolje pozabiti, izničiti, če ni bilo opravljeno v pravi, veljavnejši hiši in če ga niso prodajali dovolj glasno ter vedno navzoči glavarji takih hiš, pa iz "strpnih" ljudi "preudarno" postajamo malce nestrpni. Nevidnost in neslišnost nam namreč oponašjo tisti, ki najbolj vedo za vsak naš korak. Zato jo, vsaj kar se dela tiče, zanikamo. Resda ne spadamo med tiste institucije, ki znajo vsako svojo izpuščeno sapico spremeniti v medijski vihar; a vsaj v preteklih dveh letih celo naš muzej v medijih ni bil neprisošten. Skoraj vse, kar se je pri nas delalo, je imelo svoj odmev v časopisih, na radiu, na televiziji.

V leto 1989 smo krenili z razstavo Risani zapisi, z razstavo risb iz našega arhiva, terenskih risb predmetov (in kmečkih hiš, notranjščin, noš, obrti, iger), kakršne sicer skrivajo zbirke našega depoja. V tisku so bili Risani zapisi označeni kot "razstava za sladokusce". Televizijski program, pa je ob soočenju vidnih risb z nevidnimi predmeti, spravljenimi v depoju, nedvoumno načel problem stalne razstavne postavitve in primerne prostora zanjo. V tem, 89. letu smo bili živahni še naprej. Pomagali smo proslaviti tudi za etnologijo pomembnega moža, polihistorja Valvazorja, z dokaj nenavadno, delovno zahtevno rekonstrukcijo slovenskih kmečkih hiš po upodobitvah v Valvazorjevi Slavi. Potem smo nastopili z muzeološko svežo, problemsko etnološko razstavo o gospodarsko kulturni posebnosti zahodnih delov

Slovenije, o ovčarstvu s selitveno pašo na Pivki (o transhumanci) z naslovom Kam so vsi pastirji šli.. Z njo smo pospremili izid knjige (zrasle iz muzejske etnološke raziskave) o načinu življenja in kulturi posebne skupine ljudi, pastirjev in njihovih gospodarjev. Zadnji mesec 89. leta pa smo zablesteli celo na Dunaju, v Österreichisches Museum für Volkskunde, s paradno razstavo Človek in čebela, apikultura na Slovenskem v gospodarstvu in ljudski umetnosti. Kljub temu da smo 90. leta v naših razstavnih dvoranah zgubili tla pod nogami (kopali so kleti), smo razstajljali kar naprej. V dvoranah Narodnega, "s tramovi podprtega" muzeja smo poleti postavili Človeka in čebelo; v Goriški muzej in jeseni v Etnološki oddelek Pokrajinskega muzeja v Kopru smo preselili razstavo Kam so vsi pastirji šli... (s to bomo marca 1991 gostovali še v Etnografskem muzeju v Zagrebu). In to sploh še ni vse odmevnejše delo preteklih dveh let. 1989. leta so kot skupni projekt Slovenskega etnografskega muzeja, galerije Ars in DO Novoles nastale kopije (100 oštevilčenih) kmečkega stola (iz leta 1812) iz naših zbirk. "Da bi bil del dediščine dostopen širšemu krogu" in da bi na tržišče prišel "uporaben, reprezentančen kos, oplemeniten s tradicijo". Projekt je bil predstavljen na razstavi (v galeriji Ars) Stoli iz zbirk Slovenskega etnografskega muzeja. 90. leta smo v podobnem sodelovanju imeli prste vmes tudi pri Novolesovi zibelki za vsakega tretjerojenca. Izdelana sicer pri njih, bo v tako plodne domove stopila kot kopija zibelke iz naših zbirk.

Poleg razstav in drugačnih posredovanj dediščine, kakršno hranimo in ohranjamo v naši hiši, smo skrbeli še za razvoj njene čim boljše, čim popolnejše dokumentacije - za poenotenje le-te v slovenskih muzejih in galerijah ter za povezavo z Evropo in s svetom z muzejskim računalniškim programom MODES. V tem si mirne duše lahko lastimo pol pionirstva, pa tudi prav potihem se vse ravno ni dogajalo.

Tale inventura dela seveda ni popolna: v njej manjka kup manj vidnega in manj slišnega dela, a pričujoče pisanje pač ne namerava biti poročilo. Da bi pomirila sladostrastne iskalce slabosti drugih, pa še posip pepela na lastne glave. Ob vsem, kar smo v zadnjem času naredili, je tudi nekaj tistega, česar nismo. Že vse predolgo ni izšla naša revija Slovenski etnograf. S tipkopisi iz leta 1988 je šele v teh dneh dočakala prve korekture. Članki v njej posegajo v 19. stoletje, v različne kulturne sestavine. Snovani so bili kot ogrodje razstave, ki je nismo postavili. Iz več razlogov. Eden izmed njih smo mi sami. Razstavo smo poskušali ustvariti kolektivno, ob tem, da smo generacijsko, miselno in po strokah raznolika delovna skupina.

S tem glasom "nevidnih in neslišnih" v kulturni goščavi, s pripovedjo o vsem tistem, kar smo v zadnjem času naredili (in s priznanjem tistega, česar nismo), se ne borimo za svojo potrditev. Te smo, vsak na svoj način, doživeli obilo. Glas dvigujemo za prihodnost Slovenskega

etnografskega muzeja. V tej hiši nas je namreč nekaj, ki mislimo, da se je zanjo vredno in potrebno boriti. Ne zato, da bi morda ne izgubili dela in svojih plač, temveč zato, ker to delo z veseljem opravljamo; ker imamo radi svoj poklic in ker smo prepričani, da je dediščina, ki jo ohranjamo v našem muzeju, jo preučujemo in le občasno razstavljamo, eno samo opredmetenje tako zelo iskane slovenske kulturne identitete. To je, vsaj če jo bomo iskali v preteklosti, stoletja ustvarjalo in soustvarjalo še do tega, našega stoletja večinsko slovensko prebivalstvo, kmetstvo, bolj ali manj daleč v čas pomaknjeni predniki skoraj slehernega Slovenca. Njihovo in našo dediščino, ki jo poznavamo povečini pod imeni "ljudska (materialna, socialna, duhovna) kultura" in "ljudsko izročilo", nekateri južnoslovanski narodi imenujejo "narodno blágo".

Primerno pomenu besede "blágo", besede, ki so jo včasih celo Slovenci razumeli kot premoženje, imetje, imajo tovrstno narodovo dediščino tudi razstavljeno. Vsa jugoslovanska prestolniška mesta imajo svoje etnografske muzeje s stalnimi razstavnimi postavitvami povečini v lastnih stavbah. Le Ljubljana ne. Kakšni so tovrstni muzeju po za-

S snemanja mladinske televizijske oddaje Nejc in Tina v etnografskem muzeju (marca 1989) (foto Stane Sršen)

hodno- in po vzhodnoevropskih prestolnicah, pa so za nas sanje kamenodobcev, zazrtih v Evropo 2000.

Obstoječi Slovenski etnografski muzej je namreč institucija, historično vkleščena v skupnem bivališču z dvema sorodnima ustanovama, z Narodnim in s Prirodoslovnim muzejem. V tej sicer trodomni stavbi, imenovani Narodni muzej in do "ujedinjenja" Kranjski deželni muzej Rudolfinum, so leta 1923 zbirke "predmetov narodopisnega značaja", zbirke virov kmečke kulture presegle svojo dotedanjo vpetost in ustanovljen je bil samostojen Kraljevi etnografski muzej. Po koncu druge vojne preimenovan v Etnografski in potem v Slovenski etnografski muzej je kljub deklarirani samostojnosti in stalno razstavljenim delom zbirk (do leta 1963; od takrat naprej so razstave le občasne) ostajal v dodeljenih delovnih prostorih in v treh razstavnih dvoranah večni podnajemnik.

Tak status imamo še danes, kljub sporadičnim poizkusom za pridobitev lastne stavbe; in kot taki smo nesuvereno navzoči v akropoli kulturnih institucij.

Vsakemu količkaj po svetu razgledanemu človeku mora biti jasno, da muzej, ki ima delovne prostore za kustose na enem koncu "lastnikove" hiše (čeprav na prijetno preurejenem podstrešju), za stalno postavitev pretesne razstavne dvorane (po letošnjih gradbenih posegih celo okrnjene) na njenem drugem koncu: utesnjeno knjižnico (eno od treh temeljnih knjižnic z etnološko literaturo), utesnjene delavnice in depojske prostore (ki kljub svoji sorazmerni urejenosti v marsičem ne ustrezajo zahtevam za hranjenje muzejskih eksponatov), ki so povrh vsega še dislocirani (oddaljeni okrog 20 kilometrov), da tak muzej, razseljen in podnajemniško odvisen, ne more delovati normalno, kaj šele sodobno.

Ob problemu, kakršnega pomnimo in kakršnega se morda, nekje v svoji podzavesti, nekateri kulturni politiki le zavedajo, so zato razumljivi njihovi elegantni, a tako kratkovidni naklepi, da bi nas, naseljujoče isto hišo, vrnili v naročje Narodnega muzeja. Kot njegov nepogrešljivi, integralni del. Prej ali slej se naj bi namreč v njem postavljala stalna zgodovinska razstava o civilizaciji na Slovenskem. Za vsak tak prikaz pa bi bile zbirke virov kmečke kulture še kako potrebne.

A kaj, ko v etnografskem muzeju nekateri premišljamo drugače. O zgoraj povedanem sicer sploh ne dvomimo. Pri vsaki taki in podobni zgodovinski raztavi bomo, polni interdisciplinarnega duha, radi enakovredno sodelovali. Pa vendar zato, da bi s predmeti polnili "kmečke kotičke" in v najboljšem primeru "kmečke sobe", nikakor ni neogibno, da bi postali "integralni del" Narodnega muzeja.

Naša vizija je drugačna. Tudi mi si želimo "velik, sodoben, v prihod-

nost zazrt muzej". In če se iz te zastrtosti spustimo na realna tla: potrebujemo dovolj veliko, lastno hišo, v kateri bomo lahko delovali kot pravi muzej; ne le muzej dobro ohranjenih zbirk, temveč muzej s stalno razstavo izbranega dela svojih, okrog trideset tisoč eksponatov, ki - podobno kot nekatere zbirke Narodne galerije - "ostajajo neznan-ka celim generacijam". Nekoč je nekdo malce zlobno navrgel, da je "vse etnografije" za en sam lojtrski voz. Težak bi bil tak voz in usodna njegova vsebina: predmetne priče gospodarjenja, dela, bivanja, oblačenja, trgovanja, družbovanja, ljubljenja, verovanja in umetniškega ustvarjanja sicer brezimnih ljudi, vendar ljudi, ki so redili slovenski narod.

Zaradi svojega samozavedanja in da bi naši in naših otrok otroci ne iskali zaman tovrstnih vidnih prič svoje nacionalne identitete, smo dolžni to dediščino primerno razstaviti; in ob tem, morda edini med muzeji, zmožni vizualno sporočiti, da je slovenska kulturna identiteta spojina niza regionalnih identitet. Kraševci bi na naši razstavi lahko zagledal "vipavko", intarzirano skrinjo, tako drugačno od tiste, okrašene z vrezanim ornamentom, ki jo bo kot svojo spoznal Prekmurec, in od tiste, bogato poslikane, s kakršno se bo ponašal Gorenjec. In Dolenjec se bo čudil, kako je jarem z njegovega gričevja drugačen od izěsa iz koroškega hribovskega sveta.

Poleg prostorov za stalno razstavo, delovnih prostorov, knjižnice in delavnice bi imeli radi v tej svoji dovolj veliki hiši tudi depojske prostore in še sobe za video projekcije in predavanja, sobe za prikazovanje in ustvarjalno spoznavanje starih ročnih spretnosti, prostor za oddih in okrepcilo med ogledovanjem vsega razstavljenega ter muzejsko prodajalno literature, plakatov, razglednic in replik izbranih eksponatov. Pač sanjamo. Normalen, sodoben, evropski, nikakor ne sanjski model muzeja.

S svojimi sanjami, s svojo vizijo ne želimo ogrozati nikogar izmed tistih, ki se v tem času borijo za prihodnost svojih institucij. Le nevidni in neslišni nočemo in ne smemo več biti. Ne zaradi sebe, temveč zaradi nas vseh. Pomenimo problem, vendar ne nerešljiv; a odklanjamo poenostavljene rešitve. In tako smo podtaknili to zrno graha, da bi nekateri tam gori manj zadovoljno spali in potem, nespeči, več premišljali ter končno predramljeni tudi kaj naredili.